

Politikusi portré a '48-as román forradalomból

Dan Berindei: Bălcescu. Editura Historia. București, 2008. 384 oldal

A mítoszok minden nemzet életének szerves részét képezik, mivel ezek közösségformáló, megtartó erővel bírnak, ébren tartják a nemzeti emlékezetet, és elősegítik a múlt kudarcainak feldolgozását. A 19. század derekának forradalmi megmozdulásai kiváló táptalajul szolgáltak mítoszok, legendák születéséhez, hiszen a romantika nemzedéke rajongott a nemzeti hőskért. Ugyanakkor a korabeli népnyelv egyes politikusokat piedesztálra emelt, s ezt a tiszteletet átörököltette az utókorra is. 1848/1849 mind a magyar, mind a román oldalon kitermelte a maga hőseit, akiket újra meg újra fel lehet fedezni, akik mindenkor aktualizálhatók, s akik egyfajta nemzeti védjegy szerepét tölthetik be. A román történeti hagyomány is ápolja '48-as örökségét, melyre úgy tekint, mint az államiság és az önrendelkezés megvalósításáért folyó küzdelem egyik jelentős állomására.

A román nemzeti mozgalom szimbólumává egy fiatal havasalföldi tudós, Nicolae Bălcescu vált. Politikai pályáját monográfiák, tanulmányok tucatjai dolgozták fel, ezért felvetődik a kérdés, hogy ehhez a gazdag szakirodalomhoz lehet-e még hozzáadni valamit, s a további kutatások nyomán feltárhatók-e még újdonságok. Dan Berindei immár negyven esztendeje foglalkozik a bălcescui életművel, s jelen munkája előszavában is hangsúlyozza, hogy könyve megírásakor az a cél vezérelte, hogy kiegészítse az eddigi kutatásokat.

Dan Berindei neve jól cseng a román történettudományban, ugyanakkor a nemzetközi porondon sem ismeretlen. Tágabb kutatási területe Románia újkori története, ezen belül elsősorban a 19. századi gazdaság-, sajtó- és kultúrtörténet képezi vizsgá-

latai tárgyát. Eddig megjelent könyveinek egy részében az 1821-es és az 1848-as forradalmak történetét foglalja össze, és elemzi azok társadalompolitikai hátterét.¹ Nevéhez fűződik számos forráskiadvány összeállítása, melyekben csokorba gyűjtötte a fejedelemségek egyesítésével és a románok függetlenségi harcaival kapcsolatos iratokat.²

Bălcescu című könyve nem egyszerűen biográfia, hanem átfogó kor- és társadalomrajz, melyben Nicolae Bălcescu személyes sorsán keresztül megelevenednek a korabeli román társadalom problémái, az ezekre adott válaszok, valamint a kiütkeresés különböző lehetőségei.

A hét nagyobb fejezetből álló munka rövidebb alfejezetekre tagolódik, így áttekinthetőbbé válik a kötet, ugyanakkor ez a szerkezet kissé szétszabdálja a szöveget. Az első rész A kezdetek címet viseli, s rögtön időutazásra invitálja az olvasót. A szerző arra törekszik, hogy felvillantsa a fejedelemségek belső viszonyait, rávilágítva azokra a tényezőkre, melyek az eszméket cselekvéssé érlelték. Kitér azokra a nemzetközi politikai játszmákra, melyek következtében a fejedelemségek politikai alkuk keresztüztüzebe kerültek, s amelyek még ingatagabbá tették a belpolitikai helyzetet. Ez az a háttér, melyből kirajzolódik egy tipikus havasalföldi román kisnemesi családtörténet, melynek főszereplője egy vézna, beteges fiú, akit majdan népe nemzeti hősként fog tisztelni.

¹ *Revoluția română de la 1848.* (1969., 1974.); *1848 în Țările Române.* (1984.); *Revoluția română de la 1821.* (1991.); *Revoluția română din 1848–1849. Considerații și reflexii.* (1997.); *Revoluția română de la 1848–1849. Însemnătatea și programele ei.* (1998.)

² *Documente privitoare la Unirea Principatelor.* (vol. I., II., IV., 1959, 1961, 1997.); *Războiul pentru independența națională 1877/1878. Documente militare.* (1971.); *Independența României. Documente.* (1977.)

A következőkben megismerhetjük a Bălcescu-család eredetét, Nicolae Bălcescu szüleinek anyagi helyzetét. A birtok és a nemesi cím ellenére szerény körülmények között élő, gyakran nélkülöző család képe tárul elénk. A továbbiakban Bălcescu gyermekkoráról, illetve a Szent Száva Kollégiumban eltöltött diákéveiről olvashatunk.

A második fejezet – bár a cím csupán egy kurtára sikeredett katonai pálya történetét vetíti előre – Bălcescu életének igen mozgalmas időszakát tárgyalja. Az 1838-as esztendő meghatározó volt számára, hiszen ekkor határozott úgy, hogy egyenruhát ölt. Döntése meghozatalakor feltehetően két tényező játszott fontos szerepet. Az egyik nehéz anyagi körülményeiből, a másik pedig azon meggyőződéséből fakadt, hogy a társadalmi változások előmozdításához a fegyveres erők megnyerése szükséges. Bajtársai körében mintegy agitátorként tevékenykedett, propagálta a nemzeti összefogás jelentőségét, terjesztette a fennálló politikai rend működésképtelenségét és szociális érzéketlenségét hangoztató elveket. Katonai karrierjének letartóztatása vetett véget, ugyanis az ifjú Bălcescu részt vett abban a Dimitrie Filipescu vezette összeesküvésben, mely szervezési malőrök miatt 1840 őszén lepleződött. Bălcescut fiatal korára való tekintettel „mindössze” három év börtönre ítélték, s ezt – enyhítésként – a Märgineni Kolostorban kellett letöltenie. Szabadulása után belevetette magát a bukaresti társasági életbe, s folytatta korábban megkezdett történelmi munkásságát. A radikális politikai-társadalmi átalakulás híveként mindvégig dédelgette egy forradalom kirobbantásának tervét. Ennek előkészítésére, tömegbázisának megalapozására 1843-ban Ion Ghicival megalapították a Testvériség nevű titkos társaságot.

A kötet negyedik fejezete a havasalföldi forradalom történetét dolgozza fel, mely 1848. június 21-én robbant ki Islazon. Gheorghe Bibescu fejedelem kényszerhelyzetbe került, s miután szembesült azzal, hogy már a hadsereg sem engedelmeskedik

parancsainak, elismerte a forradalom győzelmét, és lemondott. Az újonnan megalakuló ideiglenes kormányban Bălcescu az államtitkári posztot töltötte be. A mozgalom társadalmi támogatottsága azonban nem bizonyult homogénnek, mert alig nyolc nappal a felkelés kitörése után tiszték egy csoportja Ion Odobescu és Ion Solomon ezredesek irányításával megkísérelte félreállítani a kormányt. Az összeesküvők tervei ugyan meghiúsultak, mégis a forradalmárok feje felett Damoklesz kardjaként lebegett az árulástól, valamint az idegen katonai intervenciótól való félelem. Ez utóbbi szeptember 25-én be is következett, amikor török csapatok szállták meg Bukarestet. Nem sokkal később cári csapatok is bevonultak, így fojtva el Havasalföld függetlenségi törekvéseit.

Nicolae Bălcescu kezdettől figyelemmel kísérte az erdélyi eseményeket, s mindvégig ragaszkodott álláspontjához, mely szerint a magyarokkal való együttműködésre kell törekedni. A havasalföldi forradalom leverése, majd néhány hetes török fogság után Erdélybe indult, hogy bekapcsolódjon az ottani románok küzdelmébe. A könyv ötödik fejezete a román–magyar viszony alakulásának főbb mozzanatait vázolja. A szerző arra törekszik, hogy Bălcescu tevékenységével összefüggésben ábrázolja az eseményeket, ennél fogva a történeteket nem a maguk komplexitásában vizsgálja, hanem bizonyos epizódokat emel ki. Mindenekelőtt Bălcescu kompromisszumkereső politikáját hangsúlyozza, mintegy nyomatékosítva a román fél békülékeny szándékát.

Berindei elemzi, hogy milyen okok vezettek a két nemzet közötti nyílt háborúskodáshoz. Úgy véli, a viszály három kritikus pont mentén forrt ki magát. Az ellentétek kikristályosodásának egyik oka az volt, hogy a magyar kormány nem ismerte el a román nemzetet önálló politikai nemzetként. Ennél is érzékenyebben érintette a román nemzeti vezetőket az unió kérdése. A román fél úgy értékelte Erdély egyesítését az anyaországgal, mint kényszerhelyzetet, melybe a

magyar kormány sodorta a románságot. Berindei is felrója, hogy épp Erdély legnépesebb nemzete nem hallathatta szavát az unióval kapcsolatban. A harmadik tényező, mely ürügyül szolgált a torzsalkodásra, a megígért, ám megkésétt jobbágyfelszabadítás volt. Ahhoz azonban, hogy a szerző hiteles képet közvetítsen, és tárgyilagosan közelíthessen a témához, fontos lett volna néhány mondatban megvilágítani a magyar kormány álláspontját is.

A továbbiakban Bălcescu politikai magatartásának kettőssége domborodik ki, ugyanis egyfelől szorgalmazza a megegyezést, másfelől azonban a kialakult helyzetet alkalmasnak tartja a román nemzeti érdekek érvényesítésére. Politikai ambícióinak középpontjában Havasalföld felszabadítása állt, s ehhez a célhoz igazította erdélyi tevékenységét is. Azon fáradozott, hogy Erdélyből kiindulva megteremtse egy újabb havasalföldi függetlenségi harc kitörésének lehetőségét. Elképzeléseinek kulcsfigurája Bem József tábornok volt, akihez a román forradalmár nagy reményeket fűzött, és igyekezett megnyerni őt terveinek. Bălcescu a lehetőségeket latolgatva egészen megdöbentő, már-már utópiába hajló megoldásig jutott el: végső esetben létre kell hozni egy román királyságot, s ennek fejévé Bem Józsefet kell tenni. A tábornokot mehádiai táborában kereste fel 1849. május 18-án, megbeszélésük azonban eredménytelenül zárult. Bem tartózkodott attól, hogy politikai kérdésekben állást foglaljon, így Bălcescu is jobbnak látta, ha a magyar forradalom vezetőivel bocsátkozik tárgyalásokba. Debrecenbe utazott, ahol 1849. május 26-án felkereste Kossuth Lajost. A tárgyalás visszafogott, feszélyezett légkörben zajlott, egyrészt mert Bălcescu „csupán” egy Havasalföldről száműzött forradalmi csoport képviselőjeként jelent meg, másrészt a két nép közötti véres konfliktus árnyékot vetett a megbékélési folyamatra. A tárgyalások több szálon futottak, mivel a román politikus Batthyány Kázmér külügyminiszterrel is párbeszédet folytatott a román légión fel-

lítésének lehetőségeiről. A szerző szerint a magyar politikai elitet túlzott bizalmatlanság és a jogok kiterjesztésétől való elzárkózás jellemezte, s ez hátráltatta a megegyezés létrejöttét. Ugyanakkor kiemeli, hogy a békekötésnek magyar oldalon is voltak elkötelezett hívei, például Szemere Bertalan és Teleki László.

Úgy tűnt, hogy a Bălcescu és Kossuth között folyó tárgyalások zátonyra futottak, mert 1849 tavaszán, kora nyarán sem mutatkozott előrelépés. Mindkét politikusi ragaszkodott korábbi nézeteihez, így az álláspontok nem közeledtek. A valódi fordulat július első felében következett be, amikor a bizonytalanná váló hadi helyzet arra készítette a kormányt, hogy székhelyét Szegedre helyezze. Az események hirtelen felgyorsultak, s a tárgyalások elmozdultak a holtpontról, melyben Bălcescu közreműködése mellett szerepe volt Avram Iancu ajánlatának, mely szerint hajlandó letenni a fegyvert, ha a magyar kormány is tesz bizonyos engedményeket.³ Erről a levélváltásról Dan Berindei csak mellékesen tesz említést könyvében, s a szerződés megkötését egyértelműen Bălcescu diplomáciai sikereként értékeli. A megegyezés tartalmára még csak nem is utal a szerző, pedig ez a román nemzet szempontjából jelentős előrelépést jelentett volna.

A szabadságharc leverése egyet jelentett a nemzetiségek reményeinek elhalásával. A harc elülte után a vezetők többsége az önkéntes száműzetést választotta. Hagyományosan Párizs és London vált a kiábrándult és hazátlan kelet-európai politikusok gyűjtőhelyévé. A munka hatodik fejezete a francia fővárosban tömörülő román emigránsok küzdelmeit, problémáit vázolja. A számkivettségben élő forradalmárok igyekeztek rendezni soraikat, s megteremtteni működésük szervezeti kereteit. Nicolae Bălcescu óriási lelkesedéssel vetette bele magát a munkába, igyekezett összefogni az emigrán-

³ Spira György: *A nemzetiségi kérdés*. Budapest, 1980. 106.

sokat, cikket írt, lapalapítással kísérletezett. Eközben arra is törekedett, hogy szoros kapcsolatot tartson fenn a magyar és lengyel emigrációval. Azonban a román forradalmárok sorait vádaskodások, kicsinyes személyeskedések osztották meg, s ez egyrészt megnehezítette a külföldre szakadt számkivetettek összetartását, másrészt hiteltelenné tette küzdelmüket a nyugat-európai politikai körök előtt.

Bălcescut 1850-ben Londonban találjuk, ahol még ebben az esztendőben kidolgozta a dunai államok konföderációjáról szóló tervezetét. Berindei hosszasan részletezi az irat főbb pontjait, s megjegyzi, hogy a 19. század közepén a kis nemzetek számára az érvényesülésre, a szabadságjogok kivívására az egyetlen lehetséges megoldásnak a konföderáció tűnt. Továbbá hozzáteszi, hogy ennek jelentőségét a magyar politikusok is felismerték, és felkarolták a Bălcescu-féle tervezetet. Valóban, Teleki László és Klapka György, akik folyamatos érintkezésben álltak a román emigráns körökkel, támogatták a föderatív átalakítás gondolatát, de nem így Kossuth, aki 1850. június 15-én Telekihez címzett levelében kifejezte Bălcescu terveivel szembeni ellenérzéseit. Különösen a területi autonómiára vonatkozó passzusa váltotta ki heves ellenállását.⁴ Bălcescu elgondolása szerint ugyanis a szűken vett Magyarország románajkúak lakta részeit Erdélyhez kellett volna csatolni, s ezt a létrejövő államalakulatot egyesíteni Havasalfölddel és Moldvával. Ezen túlmenően javasolta egy délszláv állam megalakítását Szerbia, Horvátország, Szlavónia, Dalmácia és Magyarország szerbek lakta vidékeinek összefogásával.⁵ Várható volt Kossuth tiltakozása, hiszen alapul véve '48-as – ellentmondást nem tűrő – nemzetiségi politikáját, komolyan nem számolhattak azzal, hogy

majd jóváhagyja a történelmi Magyarország területi integritásának megbontását.

Bălcescu életének utolsó éveiben a tudományos munkának szentelte mindennapjait, s bár betegsége miatt visszavonult a közelettől, mégis a legvégső percig hitt egy újabb forradalom kitörésében. A 19. századi román forradalmi mozgalom legismertebb alakja 1852 novemberében harminchárom éves korában Palermóban hunyt el.

Dan Berindei munkájában hiteles politikusi portrét rajzolt meg. A könyv fejlődéstörténetként is felfogható, mivel a szárnypróbálgatástól a komoly államférfi szerepéig követi nyomon Bălcescu pályafutását. Azonban nemcsak a rideg tények és a politika oldaláról közelíti meg személyiségét, hanem láttatni kívánja a vívódó, nehézségekkel küzdő embert is s azt a belső hajtóerőt, mely forradalmi szerepvállalásra sarkallta.

A könyv stílusa könnyed, olvasmányos, s ezt csak helyenként törik meg az érthetetlenül hosszú körmondatok, illetve a patetikus kiszólások. A jegyzetapparátusból kiderül, hogy a szerző munkája során igyekezett a legfrissebb kutatási eredményeket felhasználni. Szívesen nyúlt korabeli forrásokhoz, mert a visszaemlékezések, levelek, naplótöredékek színesebbé és teljesebbé teszik a képet. A munka egyik hiányossága is ezzel függ össze, mert bár tetemes méretű forrásanyagot vonultat fel, ezeket nem ütközteti, nem próbálja az ellentmondásokat feloldani. Ebből eredően a könyv – tudományos szakmunkához méltatlanul – eseménytörténeti elbeszélésbe csap át.

Dan Berindei műve mindemellett érdekes adalékokkal szolgál a román–magyar közös múlt megismeréséhez, bár célja alapvetően egy tragikusan rövid, ám annál gazdagabb életmű bemutatása volt.

ROTÁR KRISZTINA

⁴ Lukács Lajos: *Magyar politikai emigráció 1849–1867*. Budapest, 1984. 52–53.

⁵ Spira György: *Kossuth és alkotmányterve*. Debrecen, 1989. 14.